

Pogled na današnju crkvenu praksu, pastoralne strukture i modele

Josip Baloban, Zagreb

Sažetak

Nakon definiranja crkvene prakse, pastoralnih struktura i modela, autor navodi bitne značajke postojeće crkvene prakse. S jedne strane, ukazuje na: klerikalnu koncipiranost pastoralala, usredotočenost na pojedinačna i prigodna crkvena slavlja i događanja, na preveliku usredotočenost na kršćane osnovnoškolskog uzrasta. S druge strane, upozorava na nedovoljno nazočnu socijalno-karitativnu dimenziju i razvijenu svijest dobrovoljnosti, te na preneglešenu prisutnost elemenata tradicije i folkloru u pastoralnom djelovanju. Razloge sporosti osnivanja i slabog funkcioniranja pastoralnih struktura vidi u višestoljetnom klerikalnom konceptu pastoralala, u ostacima feudalno-klerikalne uloge biskupa i župnika, u nepostojanju iskustva demokracije u društvu i Crkvi, te u prenošenju odgovornosti vjernika laika na klerički dio Crkve. Istodobno ukazuje na nepostojanje određenih savjetodavnih struktura. Ujedno ukazuje na to da u Hrvatskoj prevladavaju pastoralne strukture obvezatnog profila koje su nerijetko samo formalnog i predstavničkog karaktera. Od tri postojeća pastoralna modela "malog stada", Crkve kao "kvasca" i "Crkve naroda", prema autoru, prevladava treći model. U njemu je nazočna sva šarolikost i stupnjevita crkvenost pojedinca i zajednica. U tom modelu su osobito dominantne dimenzije konfesionalne pripadnosti, te traženje i slavljenje sakramenata povodom ključnih čovjekovih situacija, odnosno "obredi prijelaza". No, u tom modelu još uvijek ne postoje nove posaborske službe vjernika laika. Na kraju autor govori o župi kao bazičnoj strukturi Crkve i kao najtolerantnijoj crkvenoj i pastoralnoj strukturi, budući da se u njoj događaju i ostvaruju osnovne funkcije Crkve i jer je u njoj zastupljena cijela Crkva po dobnoj, profesionalnoj strukturi i stupnjevitosti crkvenosti. Na kraju ističe potrebu da se sadašnja i

buduća crkvena praksa, zajedno s pastoralnim modelima i strukturama, više usmjeri i "ad extra", tj. prema društvu i svim suvremenicima kako bi njihova radost i nada, žalost i tjeskoba, postala radošću i nadom, žalošću i tjeskobom onih koji su poujerovali Isusu iz Nazareta.

UVOD

Ako je Crkva sakrament, znak i instrument najprisnijeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda,¹ te ako su radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi ovoga vremena radost i nada, žalost i tjeskoba također svih kršćana,² onda svaka crkvena praksa, pastoralna struktura i svaki pastoralni model mora biti usko povezan s radošću i nadom, žalošću i tjeskobom svakog suvremenika, neovisno o tome je li on nominalno i deklarativno pripadnik Kristove Crkve ili nije, te neovisno o tome je li krštenik usko povezan sa svojom Crkvom ili je pak posve udaljen od nje. U središtu inkarnacijskog događaja, kao i u središtu djelovanja Crkve trajno se nalazi konkretni povijesni čovjek i njegovo osobno spasenje prije svih podrijetla, svjetonazorskih opredjeljenja i društvenih položaja. Dakako da se čovjekovo osobno spasenje nužno mora gledati u kontekstu ljudi koji okružuju čovjeka pojedinca. Naime, na spasenje se gleda kao na događanje koje zahvaća čovjeka osobno i pojedinačno, ali ne odijeljeno od drugih ljudi i pojedinaca, već u povezanosti s njima.

Pod crkvenom praksom misli se na kršćansko-crkvenu praksu koja se odnosi, kako na kršćane i njihovu crkvenost, tako istodobno i na neinstitucionalizirano kršćanstvo i na neinstitucionaliziranu religioznost. Naime, crkvena praksa ima posla s ljudima kršćansko-crkveno orijentiranima, s religioznim ljudima općenito, ali i s nereligioznim ljudima, koji su otvoreni prema evanđeoskoj poruci spasenja. Pod crkvenom praksom se u užem smislu misli na crkvenu djelatnost

¹ Usp. *Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen gentium*, u: II. vatikanski koncil. Dokumenti: latinski i hrvatski, Zagreb, 1970., br. 1.

² Usp. *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes*, u: II. vatikanski koncil. Dokumenti: latinski i hrvatski, Zagreb, 1970., br. 1.

članova Crkve, ukoliko ti članovi djeluju službeno i javno u ime Crkve i sami sebe smatraju crkvenim, odnosno pastoralnim djelatnicima. U proširenom smislu kršćansko-crkvena praksa odnosi se na svakog krštenika koji, svjestan svoje pripadnosti kršćanstvu i svjestan svoje osobne crkvenosti i eklezijalne odgovornosti, ne živi svoje kršćanstvo samo u pasivnom svjedočenju, nego evanđeosku poruku, koja je povezana sa sadašnjom povijesnom Kristovom Crkvom, drugima naviješta, saopćava i kao primjer iskazuje u braku, u obitelji, na radnome mjestu i u javnosti općenito. Tako shvaćana crkvena praksa nadilazi stoljećima povijesno uhodane kleričke okvire prakse. Time ujedno pokazuje da su nositelji pastoralnih struktura i čimbenici u pastoralnim modelima članovi Božjega naroda, koji čine većinu, a zajedno sa zaređenim i zavjetovanim kršćanima predstavljaju komplementarno pastoralnu praksu u cjelini.

Pod pastoralnim strukturama, kako povijesno klasičnog tako i posaborskog tipa, misli se na crkvene ustanove i na crkvena ustrojstva, bilo trajnog bilo privremenog karaktera čija je zadaća ne samo ostati vjeran apostolskoj tradiciji i čuvanju poklada vjere, nego, polazeći od načela suodgovornosti i suradnje, približiti evanđeosku poruku spasenja suvremenom čovjeku, poznajući potrebe i probleme, teškoće i želje, način života i ponašanja, te vrijednosni sustav i senzibilitet tog suvremenog čovjeka. Upravo taj vrijednosni sustav doživljava korjenite promjene u drugoj polovici 20. vijeka. Mnoge temeljne i tradicionalne vrednote nalaze se na najvećem iskušenju. Stoga današnje crkvene strukture moraju biti transparentni znak i instrument novoga svijeta, "novog neba i nove zemlje" (usp. Otk 21,1), a ne preostali znak prošloga patrijarhalnog, autoritarnog i pomalo klasnog svijeta. To ne znači da se dokida hijerarhijska struktura i hijerarhijska povijesna baština. Ona samo zadobiva dijalošku, partnersku, subsidijarnu i hijerarhijski još odgovorniju dimenziju.

Pod pastoralnim modelima misli se na one modele crkvenog djelovanja koji u jednakoj mjeri u svoj širini uzimaju u obzir adresate zbog kojih su modeli nastali, ali i same nositelje modela. U svezi s tim se onda evanđeoska poruka i sadašnje događanje spasenja pretpostavlja. Poruka i spasenje su "condicio sine qua non" svake pastoralne djelatnosti Crkve. S obzirom na adresate važno je istaći da oni nisu više samo stado sastavljeno od djece, mladeži i roditelja. U adresatima, od kojih

neki nisu članovi Božjega naroda, nužno je prepoznati sve tipične i atipične skupine ljudi, primjerice, od vojnika do zatvorenika, od bračnih drugova i roditelja u kršćanskoj ženidbi do samohranih majki i očeva, od zdravih i zaposlenih do bolesnih i nezaposlenih; od ljudi društveno standardnog do ljudi devijantnog ponašanja; od bogatih do siromašnih, prezrenih i zaboravljenih – na rub društva potisnutih. To ujedno znači da pastoralni modeli uvažavaju spolnu, dobnu, profesionalnu, socijalnu strukturu i razliku. U odnosu na nositelje modela treba reći da među nositeljima mora biti zastupljena dobna i spolna, profesionalna i obrazovna struktura vjernika. K tomu, nositelji trebaju dobivati plaću za svoj rad, ali isto tako moraju djelovati i na volonterskoj osnovi. Rečeno vrijedi i za nositelje pojedinih crkvenih struktura.

Prema navedenim definiranjima i kriterijima u Uvodu vrednovat ćemo u daljnjem izlaganju današnju praksu hrvatske Crkve, te njezine pastoralne strukture i modele.

1. BITNE ZNAČAJKE POSTOJEĆE CRKVENE PRAKSE

Govorenje o postojećoj crkvenoj praksi Katoličke crkve u Hrvatskoj najbolje je temeljiti na modelu kritičke prosudbe postojeće prakse. Kršćanski život svake krajevne Crkve ovisi o crkvenoj praksi te Crkve i obratno: praksa Crkve utječe na kršćanski život. Prije četvrt stoljeća Katolička crkva u Zapadnoj Njemačkoj rekla je samokritički, a samim tim poučno i za druge Crkve Europe, sljedeće: “Križa kršćanskog života ne počiva najzad u teškoćama prilagođivanja našem suvremenom životu i životnom osjećaju, nego u teškoćama prilagođivanja onome u kojem se ukorjenjuje naša nada i iz čijeg bića ona prima svoju visinu i dubinu, svoj put i svoju budućnost: Isusu Kristu s njegovom porukom o ‘kraljevstvu božjem’. Nismo li mi u našoj praksi njega previše prilagodili sebi, a njegov Duh čuvali kao zapretanu vatru da ne bi planula?”³ U svojoj sveobuhvatnoj solidarnosti sa čovjekom i u svom djelovanju Isus darivaše ljubav “upravo onima u koje se nitko ne zaljublji-

³ *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland. Beschlüsse der Vollversammlung. Offizielle Gesamtausgabe I, Freiburg-Basel-Wien, 1976., Beschluss: Unsere Hoffnung, str. 101.*

vaše”.⁴ I Crkva u Hrvatskoj treba učiniti korak “od Crkve koja protekcionistički djeluje za narod, prema živoj Crkvi naroda, u kojoj svi na svoj način znaju odgovorno sudjelovati u sudbini Crkve i u njezinom javnom svjedočenju nade”.⁵ No, istodobno vjernik, odnosno Crkva mora preuzeti dvostruku ulogu s obzirom na svijet, naime: “kritičku ulogu i konstruktivnu ulogu, a to znači da, nasuprot raznim političkim sustavima, Crkva mora uvijek ponavljati da je povijest podvrgnuta eshatološkim Božjim obećanjima, te mora konstruktivno i pozitivno pridonositi transformaciji svijeta, da se u njemu ostvaruju eshatološka obećanja, tj. ljubav, mir i pravda”.⁶

Crkva nije u povijesti radi sebe same, već radi čovjeka i njegova spasenja, odnosno radi ostvarenja kraljevstva nebeskoga. Stoga ni crkvena praksa nije radi sebe same i ne može čovjeka, još manje Isusa, prilagođivati sebi, nego obratno, crkveno djelovanje se mora prilagođivati Isusu, te njegovom i Očevom Duhu. Istodobno, crkvena praksa treba napustiti protekcionističke pozicije, te sve današnjem čovjeku više neprimjerene oblike vladanja i ponašanja i pretvoriti se u suodgovornu praksu unutar Crkve i odgovornu praksu za svijet, odnosno za društvo. Na taj način Crkva i njezina praksa nisu više izvan društva i pored čovjeka, nego ulaze u središte društva i zauzimaju se za konkretnog čovjeka. Crkvena praksa nije više strogo centralistički orijentirana niti jedino hijerarhijski kontrolirana. Ona se događa horizontalno, kao i vertikalno. Konkretnu procjenu i realnu prosudbu učinkovitosti crkvene prakse na razini župne zajednice donose najprije župljani, koji sve vide, gotovo sve proživljavaju, a ponekad i trpe zbog boljeg ili lošijeg funkcioniranja te prakse, nego primjerice više crkvene strukture, koje su nerijetko prilično udaljene od svoje crkvene baze. Ujedno, župljani su velikim dijelom i suodgovorni za bolje, odnosno lošije ostvarenje te iste crkvene prakse i jednako sa službenim crkvenim djelatnicima sudje-

4 Joachim Gnilka, *Jesus von Nazareth. Botschaft und Geschichte*, Freiburg-Basel-Wien, 1990., str. 179.

5 *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland* (1976), str. 103.

6 Ivan Karlić, *Teologija nade: značenje i aktualnost*, u: *Spe gaudentes/U nadi radosni*. Zbornik u povodu 80. rođendana fra Celestina Tomića (uredio fra Ljudevit Maračić), Zagreb, 1997., str. 238-248, ovdje str. 245

luju u sudbini Crkve i u njezinom javnom svjedočenju nade. Svi oni zajedno imaju odgovornost kritičke i konstruktivne uloge u odnosu na društvo i njegove vitalne probleme, ponajprije na teritoriju svoje župne zajednice.

Za postojeću crkvenu praksu u Hrvatskoj je bitno karakteristično da je ona odviše *klerikalno koncipirana*;⁷ *previše usredotočena na pojedinačna i prigodna crkvena događanja i slavlja; izrazito usmjerena na velike skupove/okupljanja*;⁸

⁷ U crkvenoj praksi hrvatske Crkve još uvijek prevladavaju klerici, izuzev vjeroučitelja u školi, gdje postupno dolazi do povećanja broja vjeroučitelja laika u odnosu na redovnice i svećenike. U šk. god. 1999./2000. u svim školama u Hrvatskoj djelovalo je ukupno 2299 vjeroučitelja. Od toga je bilo 1198 vjeroučitelja laika, 354 redovnica i 747 svećenika. Usp. Arhiv Nacionalnog katehetskog ureda, Zagreb, bez signature. Najviše djelatnih vjeroučitelja laika u školi je u Zagrebačkoj nadbiskupiji (558), zatim u Đakovačko-srijemskoj biskupiji (171), te u Splitskoj nadbiskupiji (127). U posljednjih deset godina na svim teologijama širom Hrvatske studirale su na stotine studenata/studentica laika. "Studijski dani 1995." održani u Zagrebu pokazuju da hrvatska Crkva ima veliki potencijal laika. Na tom je skupu sudjelovalo više od 1000 sudionika, od kojih je 80 posto ispunilo anketni listić. Prema tom listiću sudionici između 30. i 50. godine života činili su 47,23 posto (376 sudionika), samo 26,25 posto (209 osoba) bilo je starije od 50 godina, a ostali su bili ispod 30 godina. Usp. Josip Baloban, *Saznanja i spoznaje na osnovi anketnog listića*, u: Vijeće za laike Hrvatske biskupske konferencije. Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj, "Studijski dani" (uredio Stjepan Baloban), Zagreb, 31. III. – 1. IV. 1995., Zagreb, 1995., str. 166-180, ovdje 176-177. Osim toga, skup je pokazao da Hrvatska ima školovani laikat, ne doduše u strogo teološkom smislu, ali svakako u obrazovnom smislu. Na "Studijskim danima" samo 1,88 posto su bili vjernici bez srednje, više ili visoke stručne spreme. 284 sudionika (35,68 posto) bilo je sa srednjom stručnom spremom; 288 sudionika (36,18 posto) s visokom stručnom spremom; 131 sudionik (16,46 posto) imao je višu školsku spremu i 78 sudionika (9,80 posto) magisterij i doktorat. Usp. Baloban (1995.), str. 177.

⁸ Od Međunarodnoga mariološkog i marijanskog kongresa u Zagrebu i Mariji Bistrici do Nacionalnog euharistijskog kongresa (NEK-a) 1984. u Mariji Bistrici, uključivo i dva zadivljujuća susreta s papom Ivanom Pavlom II. u Hrvatskoj (1994. i 1998.) crkveno vodstvo u Hrvatskoj stavljalo je naglasak na vjerničke skupove kao izraz vjerničke nade, ali i demonstracije crkvenosti. No, posebno su skupovi u 70-im i 80-im godinama pospješivali i učvršćivali više crkvenost tradicionalnoga negoli suvremenoga i koncilskog tipa. K tomu, svojom teološkom i pastoralnom koncepcijom bili su odviše usmjereni na prošlost. Skupovi su u sebi nosili naboje vjerskoga, nacionalnog i trijumfalnog. Manje su pridonosili

dohvaća kršćane osnovnoškolskog, a manje srednjoškolskog uzrasta, te najmanje odrasle;⁹ u kojoj je nedovoljno prisutna socijalno-karitativna dimenzija; nedovoljno razvijena svijest dobrovoljnosti; premalo zaživjela posaborska suodgovornost svih krštenih članova župne zajednice, u kojoj su postojeće duhovne posaborske skupine zahvatile mali broj kršćana i svećenika, te naposljetku u kojoj su veoma uočljivi tradicija, folklor i nacionalni elementi. Drugim riječima, to znači da crkvena praksa u Hrvatskoj nije posve uspjela zaživjeti u svim posaborskim mogućnostima i dometima. U prvih 25 pokoncilskih godina za takav razvoj crkvene prakse opravdano je tražiti razloge i opravdanja u društveno-političkom okruženju s komunističko-socijalističkim predznakom. U tom okruženju nepriznavanje društvene dimenzije vjere odnosno crkvenosti i reduciranje Crkve, više-manje, samo na kler od strane političkih čimbenika usporavalo je i odgađalo saborski zacrtanu deklaralizaciju pastoralara; pogodovalo je koncepciji velikih vjerničkih skupova u 70-im i 80-im godinama, koji su bili izraz nade Crkve i vjernika u nenaklonjenim društvenim okolnostima i usporavalo je razvoj svijesti voluntarizma i socijalno-karitativne solidarnosti. Budući da u pravoj mjeri i trajno nisu zaživjele pojedine pastoralne strukture, nije se u crkvenoj praksi optimalno razvijala suodgovornost svih krštenih članova, premda se u teološkoj teoriji o tome raspravljalo i pisalo.¹⁰ Već od 1945. godine u Hrvatskoj u specifičnom

rastu i učvršćivanju osobnog vjerničkog identiteta, istodobno ne rješavajući probleme distancirane crkvenosti, odnosno fenomena kršćanstva po izboru. Stoga je potrebno pastoralno trijezno i kritički gledati i na skupove euharistijskih kongresa u jubilarnoj 2000. godini. Bilo bi zanimljivo i indikativno proučiti tko su po spolnoj, dobnoj i profesionalnoj strukturi sudionici tih euharistijskih kongresa.

- 9 U posljednjem desetljeću 20. stoljeća u hrvatskim (nad)biskupijama se sve više prakticira predženidbeni pastoral, odnosno tečajevi priprave za brak. Više o tome vidi Pero Aračić, *Rasti u ljubavi. Priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Zagreb, 2000. No, posliježenidbeni pastoral više je simboličan nego stvarno razvijen, katehizacija odraslih uopće ne postoji, pastoral starijih osoba je simboličan.
- 10 Početkom 80. godina izlaze dvije knjige Tomislava Šagi-Bunića koje su posvećene toj tematici. Usp. Tomislav Šagi-Bunić, *Vrijeme suodgovornosti*, Zagreb, 1981., knjiga I, i Zagreb, 1982., knjiga II. Šagi-Bunić ističe doba poslije II. vatikanskog koncila kao vrijeme suodgovornosti

društveno-političkom kontekstu razvija se novi tip distancirane crkvenosti kršćana, koji se i dalje razvija, prakticira i tolerira u posaborskim godinama. U 90-im godinama, dakle u doba demokracije učinjeni su određeni pomaci, ali osim škole, u pastoralu u većini slučajeva još uvijek prevladava klerikalna koncepcija; težište katehizacije i dalje je na djeci i mladeži osnovno-školskog uzrasta; u prvom planu nalaze se prigodna crkvena slavlja i velika vjernička okupljanja, a svijest dobrovoljnosti više je nego skromna,¹¹ dok je svijest socijalnog angažmana više prisutna u svijesti vjernika nego u njihovoj konkretnoj akciji.¹² Sve dosad rečeno ukazuje na razna ograničenja unutar crkvene prakse kojima se, dakako, umanjuje i

svih Kristovih vjernika za sadašnje kršćanstvo. No, kršćanin tu svoju suodgovornost za kršćanstvo može ostvariti "samo u onim prostornim okvirima dokle može doseći utjecaj njegovih akcija i odjek njegovih riječi i postupaka. A to znači onda također da je svatko suodgovoran samo za svoj prostor, ali i da je suodgovoran unutar onih konkretnih realnosti koje ispunjavaju njegov prostor..." Šagi-Bunić (1981.), str. XVIII.

- 11 Godine 1999. proveo je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu sociologijsko međunarodno istraživanje u Hrvatskoj pod naslovom "Europsko istraživanje vrednota" ("European Values Study", 1999.). Prema tom istraživanju u hrvatskim župnim zajednicama uopće nije razvijena svijest volonterstva, jer u Hrvatskoj samo 1,8 posto pripada socijalnim organizacijama za starije osobe, kao i organizacijama za osobe s hendikepom ili siromašne, a 12,2 posto su članovi dobrovoljnih religioznih ili crkvenih organizacija. Nadalje, 1,0 posto trenutno obavlja dobrovoljni neplaćeni rad u socijalnim organizacijama, a samo 5,8 posto u religioznim ili crkvenim organizacijama. Usp. Baloban, Josip/Črpić, Gordan/Rimac, *Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (M), Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999.*, u: Bogoslovska smotra 70 (2000), br. 2, str. 191-232, ovdje 193.
- 12 Godine 1997. proveo je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu nacionalno istraživanje pod naslovom "Vjera i moral u Hrvatskoj". Prema tom istraživanju ispitanici su na tvrdnju "Drugome treba dati tek ako imaš dovoljno za sebe" odgovorili ovako: 15,9 posto je odgovorilo da se s time uglavnom slaže i 6,6 posto da se s time potpuno slaže, dok se 25,4 posto ispitanika s tom tvrdnjom uopće ne slaže, 34,6 posto uglavnom se ne slaže i 17,4 posto niti se slaže niti se ne slaže. To znači da je 60 posto ispitanika spremno dijeliti s drugim, ako za sebe i svoje nema dovoljno. Usp. Valković, Marijan/Črpić, Gordan/Rimac, Ivan, *Vjera i moral u Hrvatskoj. Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja*, u: Bogoslovska smotra 68 (1998.), br. 4, str. 483-511, ovdje 499.

djelotvorno svjedočenje i promicanje evanđeoske poruke, a ujedno trpi i sam događaj spasenja.

2. (NE)FUNKCIONIRANJE PASTORALNIH STRUKTURA

Slično kao Crkva i njezina praksa, tako i crkvene pastoralne strukture nisu same sebi svrhom. One su osnovane i bivaju održavane radi čovjeka i njegovog spasenja. One služe kršćaninu i svakom čovjeku pojedincu, a ne obratno, da čovjek pojedinac ili pak nositelj neke od crkvenih struktura bude sputan u svojoj kršćanskoj slobodi i nadi, te u svojoj vjerničkoj kreativnosti. Nositelj strukture ne smije biti isključivo usredotočen na svoju bližu ili daljnju crkvenu i pastoralnu strukturu. Ne smije svoju zadaću gledati samo na temelju teološkoga i ekleziološkog koncepta, nego jednako mora uzeti u obzir društveno-povijesni trenutak u koji se - kako cjelo-kupna Crkva tako njezina crkvena praksa i njezine strukture - inkulturiraju prilagođujući se suvremeniku i društvu u cjelini, a da pritom ne prestaju biti znak nade i znak spasenja u tom istom društvu. Nositelj strukture spremno očekuje povratne informacije o vlastitom radu i djelovanju, ali i o djelotvornosti strukture kojoj je na čelu, kao i o djelotvornosti svojih suradnika. Ne može mu biti svejedno ako su povratne informacije negativne ili ako su suradnici otišli na distancu. Posebno je novovjekovna pojava da osobito "nositelji službe i klerici uopće pate od ekleziološke introvertiranosti. Misle na Crkvu, a ne misle na ljude; oni vole vidjeti slobodnu Crkvu, a ne slobodne ljude."¹³ U svezi s tim "pastir treba ostati pastir, ali zato nipošto ne treba sa svojim ovcama postupati kao s ovcama".¹⁴ Kršćani ne trebaju svoju vlastitu povijest i sadašnjost preploviti i stalno predočavati samo svijetlu stranu "kao što to čine one ideologije, koje osim

¹³ Karl Rahner, *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance. Neuauflage mit einer Einführung von Johann Baptist Metz*, Freiburg-Basel-Wien, 1989., str. 77. Crkva je u trajnoj opasnosti da upadne u bojažljivu introvertiranost, u kojoj će više misliti na sebe nego na druge. Pojedini kršćani imaju pravo protestirati kod nositelja službe, koji zagovara tu introvertiranost Crkve. Usp. Rahner (1989.), str. 79.

¹⁴ Rahner (1989.), str. 145.

sebe nemaju druge nade. U tom smislu je spremnost na samokritiku svjedočanstvo naše specifične kršćanske nade, koja Crkvu uvijek iznova vodi ofenzivnom istraživanju savjesti”.¹⁵ Koliko je Katolička crkva u Hrvatskoj spremna samokritički ispitati svoje posaborsko pastoralno djelovanje i priznati svoje po-greške i propuste? Je li ta Crkva svjesna da samokritikom daje svjedočanstvo kršćanske nade koja nikada ne prestaje, budući da je utemeljena u jamcu svake nade – Isusu iz Nazareta i budući da samokritikom svoju nadu preispituje na svome Utemeljitelju.

Pod pastoralnim strukturama se misli na strukture na župnoj, nadžupnoj, biskupijskoj i nacionalnoj razini. Ponaj-prije treba istaknuti da u hrvatskoj Crkvi u cijelom posaborskom razdoblju nisu planirano i sukcesivno zaživjele određene strukture i razne službe, te se nisu primjereno ostvarile zadaće i uloge koje vjernici laici zakonito obavljaju u *liturgiji, u prenošenju vjere i u pastoralnim strukturama Crkve*.¹⁶ Crkva je nedovoljno radila na koncilskoj izgradnji unutarnjeg ustroja, koji omogućuje i pospješuje, prije svega, unutarcrkvenu protočnost ideja i informacija, angažmana i akcija. Prebrzo, a na duži rok i neučinkovito preuzeli su se koncilski pojmovi: zajedništvo, suradnja, suodgovornost, dijalog, subsidiarnost, solidarnost, bratstvo i sestrinstvo naroda Božjega, a da ti pojmovi nisu istodobno kreirali i formirali crkvene zajednice u Hrvatskoj. Nakon početnoga koncilskog entuzijazma došlo je do stagnacije. U pravilu, strukture koje su i postojale bile su više predstavničkoga i formalnog nego učinkovito djelatnog karaktera. Na nacionalnoj razini odnosno na razini Biskupske konferencije postojala su predviđena i tražena tijela u obliku raznih vijeća. No, sva ta tijela nisu imala veći utjecaj na pastoralnu strategiju na nacionalnoj razini. Nekoja vijeća izradila su prigodne teološke dokumente bez jačih pastoralnih modela i smjernica. Iznimku predstavlja *Vijeće za katehi-zaciju Biskupske konferencije*, koje je u posljednjih tridesetak godina

¹⁵ *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland* (1976), str. 102.

¹⁶ Usp. Ivan Pavao II, *Christifideles laici. Vjernici laici. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, Zagreb, 1990., KS, dokumenti 93, t. 23.

bilo najrevnije i najdjelotvornije u odnosu na župnu katehizaciju i na školski vjeronauk. Nadžupne strukture uopće nisu zaživjele, stoga tu nemamo nikakvih loših ni pozitivnih iskustava. Pastoralne strukture na biskupijskoj i župnoj razini predstavljaju po-glavlje za sebe. Naime, upravo u svezi sa spomenutim treba razlikovati crkvene i pastoralne strukture obvezatnoga i neobvezatnog karaktera, što uostalom razlikuje i Zakonik kanonskoga prava iz 1983. godine.¹⁷ Prema istom Zakoniku svaka biskupija mora imati biskupijsko ekonomsko (Kan. 492 – par. 1) i prezbiterijalno vijeće (Kan. 495 – par. 1), dok se uspostava biskupijskog pastoralnog vijeća (Kan. 511) preporučuje i prepušta sudu dijecezanskog biskupa. Jednako tako isti Zakonik traži osnivanje župnog ekonomskog vijeća (Kan. 537), a osnivanje župnog pastoralnog vijeća prepušta se sudu dijecezanskog biskupa (Kan. 536). Kod nas jedva da je strukturalno uvedena služba čitača i akolita, premda je ona isto moguća na temelju kanonskoga prava (Kan. 230 – par 1 i 2). Još uvijek ni u jednoj biskupiji u Hrvatskoj nije uvedena služba trajnog đakonata.¹⁸ U hrvatskoj Crkvi postoje još dvije pastoralne strukture koje pravno nisu propisane, ali koje proizlaze iz bića i naravi Crkve. To su župni, biskupijski i nacionalni karitas, s jedne strane, i razni pastoralni timovi od župne razine pa naviše, s druge strane. Strukture karitasa svjedoče o socijalno-karitativnoj dimenziji Crkve uopće, te o humanoj i socijalnoj dimenziji vjere. Pastoralni timovi su izraz i potvrda zajedničke eklezijalne suodgovornosti i suradnje, koje proizlaze, prije svega, iz temeljnog i prvotnog poslanja dobivenog u sakramentu krsta, zatim u drugim sakramentima i misijama, koje Crkva podjeljuje kršteniku kao pojedincu. Bilo bi veoma indikativno i poučno empirijski istražiti posto-janje i djelovanje, dakle (ne)funkcioniranje svih navedenih struktura.

17 Usp. *Zakonik kanonskoga prava* proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. Zagreb, 1988., Glas Koncila.

18 Još uvijek među hrvatskim biskupima traje rasprava o uvođenju trajnog đakonata u Hrvatskoj na temelju nacрта dokumenta pod naslovom *Temeljni propisi za formaciju trajnih đakona* (nacrt izradili mons. Ivan Prenda i mons. Josip Mrzljak). Vidi *Priopćenje s XXI. plenarnog zasjedanja Hrvatske biskupske konferencije*, Poreč, 19.-21. rujna 2000., u: Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije 87 (2000.), br. 4, str. 133-134, ovdje 133.

Zasad se u provedenim empirijskim istraživanjima u Hrvatskoj ne nalaze pitanja u svezi s gore navedenim strukturama.¹⁹

Zaključno se može tvrditi da u hrvatskoj Crkvi nisu do kraja, još manje prema saborskom i posaborskom očekivanju poželjno optimalno zaživjele crkvene i pastoralne strukture obvezatnog i neobvezatnog karaktera. Od postojećih struktura prevladavaju one obvezatnog karaktera, premda i one nerijetko djeluju samo u formalnom i dekorativnom smislu. Takav se smisao ne odlikuje kreativnošću i zauzetošću i ne pridonosi učinkovitom pastoralnom djelovanju u najrazličitijim smjerovima i segmentima. Razlozi sporosti osnivanja, a jednako tako i slabog funkcioniranja postojećih pastoralnih struktura, najuže su povezani s *višestoljetnim klerikalnim konceptom pastoralala; s ostacima feudalno-klerikalne uloge biskupa i župnika (biskupija i župa je feud-svojina); s nepostojanjem iskustva demokracije u društvu i Crkvi; s prenošenjem neprenosive odgovornosti vjernika laika (osobito roditelja) na klerički dio Crkve; sa sujetlima i sjenama savjetodavnih struktura i s nepostojanjem određenih crkvenih kontrolnih mehanizama.*

U novovjekovnoj povijesti Crkve, osobito od prosvjetiteljstva do II. vatikanskog koncila, pastoralni koncept bio je temeljen na svećeniku-župniku, odnosno na pastoru, dok su istodobno bili zanemareni čimbenici: Crkva, zajednica, obitelj, škola i sl. I sama pastoralna teologija, koja je kao samostalna teološka disciplina uvedena na teološke fakultete koncem 18. stoljeća na njemačkom govornom području, upala je u klerikalno suženje²⁰ iz kojeg se nije uspjela osloboditi do II. vatikanskog koncila. Vjernici laici nalazili su se u narodu Božjem, koji je predstavljao dio Crkve koja je poučavana, koja sluša i slijedi svoje pastire. Ako su laici negdje i bili pastoralno

19 Iznimku predstavlja istraživanje *Priester 2000, Diözese Zagreb, Gesamtdaten (Tabellenband)*, hrsg. von Arbeitsstelle für kirchliche Sozialforschung in Wien, Wien, 2000., unter Stichwort Priester und Laien. U tom istraživanju izravno su postavljena dva pitanja u svezi sa župnim pastoralnim vijećem.

20 Iznimka je Anton Graf, koji je ustao protiv klerikalnog koncepta pastoralala. Usp. Anton Graf, *Kritische Darstellung des gegenwärtigen Zustandes der Praktischen Theologie*, u: ZOTTL; Anton/Schneider, Werner (Hrsg.), *Wege der Pastoraltheologie, Texte einer Bewusstwerdung*. 19. Jahrhundert. Praxis als Wissenschaft, Eichstätt, 1986., str. 36-137.

angažirani, onda je to bilo jedino u učiteljskoj pastoralnoj službi, naime, kada su kao učitelji držali školski vjeronauk ili pomagali župniku u katehizaciji. Njihova participacija u svećeničkoj i pastirskoj službi bila je posve zanemarena i ignorirana. Djelovanje laika u Katoličkoj akciji u prvoj polovici 20. stoljeća ostvarivalo se opet kao sudjelovanje na hijerarhijskom apostolatu i kao produžena ruka hijerarhije. K tomu, osobito u sjevernoj Hrvatskoj, su tijekom stoljeća biskup i župnik duhovno i materijalno poprimili klerikalno-feudalnu ulogu, budući da su biskupije i župe imale velike posjede, pa su župnik i biskup bili shvaćani i prihvaćani kao gospodari, a oni su jednako tako biskupiju i župu shvaćali kao feud, odnosno svoju svojinu i sukladno tome su se ponašali. Dakako da takvo hijerarhijsko, piramidalno i autoritarno ustrojstvo Crkve, a samim time i pastoralna nije pogodovalo suradničkom pastoralu.

Zanimljivi su rezultati s obzirom na župno pastoralno vijeće u svećeničkoj anketi provedenoj u Zagrebačkoj nadbiskupiji i đakovačko-srijemskoj biskupiji 2000. godine. Rezultati su ambivalentni, dijelom gotovo proturječni. Osim toga, rezultati su dobiveni od kleričkog dijela Crkve, jer nisu bili pitani laici, posebno ne oni koji su članovi različitih crkvenih i pastoralnih struktura. Ponajprije, u dvije spomenute biskupije u 64,0 posto župa postoje župna pastoralna vijeća, dok u Austriji ista vijeća postoje u 91,4 posto župa, u bivšoj Zapadnoj Njemačkoj u 90,3 posto, a u bivšoj Istočnoj Njemačkoj u 85,8 posto.²¹ Koliko funkcioniraju i zašto velikim dijelom u hrvatskim biskupijama ne funkcioniraju ta vijeća, trebalo bi istražiti. Ovdje je indikativan podatak da u pitanim hrvatskim biskupijama 3,3 posto svećenika je izjavilo da je njihovo iskustvo sa župnim pastoralnim vijećem izvrsno, 18,0 posto da je veoma dobro, 21,6 posto da je dobro, 17,4 posto da je zadovoljavajuće, 8,4 posto da nije zadovoljavajuće, a 12,3

²¹ Usp. *Priester 2000 - Diözese Zagreb (2000.)*, odgovor na pitanje: *Postoji li župno pastoralno vijeće u župi u kojoj radite?* Najnoviji podaci govore da u zagrebačkoj nadbiskupiji od ukupno 298 župa u 215 (72,15 posto) postoji župno pastoralno vijeće. Usp. Stjepan Večković, *Obnovljena i ustanovljena župna pastoralna vijeća*, u: *Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije* 87 (2000), br. 5, str. 208. U vrijeme provođenja ankete početkom 2000. godine u zagrebačkoj nadbiskupiji župno pastoralno vijeće djelovalo je u 67,3 posto župa.

postu nije na to pitanje odgovorilo i 18,9 posto je navelo da se pitanje na njih ne odnosi.²² Još indikativniji je podatak da hrvatski svećenici puno ne zaostaju za svećenicima iz Austrije i sadašnje Njemačke s obzirom na shvaćanje nužnosti župnog pastoralnog vijeća. Tako na postavljeno pitanje: *Smatram župno pastoralno vijeće nužnim* 57,1 posto hrvatskih svećenika je odgovorilo da se potpuno slaže s tom izjavom, dok je to isto izjavilo 70 posto austrijskih i 68,8 posto svećenika iz bivše Zapadne Njemačke; a 19,2 posto hrvatskih svećenika se opredijelilo za odgovor da se slaže, kod austrijskih se slaže 18,9 posto, a kod svećenika Zapadne Njemačke 22,1 posto.²³ Najveća razlika između hrvatskih svećenika i svećenika iz Austrije i Njemačke dobivena je u odnosu na postavljenu tvrdnju *Vodstvo župnog pastoralnog vijeća uvijek treba imati svećenik*. Dok se s tom tvrdnjom potpuno slaže 63,4 posto i slaže 13,8 posto hrvatskih svećenika, dotle se s njom potpuno slaže samo 5,5 posto i slaže se 9,1 posto svećenika bivše Zapadne Njemačke, a kod austrijskih svećenika za prvu mogućnost opredijelilo se 19,2 posto, za drugu 16,7 posto.²⁴ Iz citiranih podataka *Svećeničke ankete* očito proizlaze dvije spoznaje. Prva govori o tome da hrvatski svećenici formalno i teoretski ne samo da su otvoreni prema takvoj vrsti pastoralne strukture, nego je i podržavaju, iako u manjem intenzitetu od kolega iz Austrije i Njemačke. Isto tako 43 posto svećenika ima pozitivno, odnosno dobro iskustvo sa župnim pastoralnim vijećem. No, time još nije ništa rečeno o modalitetu rada tog vijeća, o broju sastajanja tijekom godine i o problematici sadržaja na sastancima te pastoralne strukture. Druga spoznaja govori da su hrvatski svećenici još uvijek klerikalno usmjereni s obzirom na vođenje pastoralnih struktura. Teško im je zamisliti da na čelu župnog pastoralnog vijeća bude vjernik laik,

22 Usp. *Priester 2000- Diözese Zagreb (2000.)*, odgovor na pitanje: *Kakvo je Vaše iskustvo sa župnim pastoralnim vijećem?* U usporedbi s Austrijom Hrvatska puno zaostaje, jer u Austriji svećenici su dali sljedeće odgovore: 22,5 posto je izjavilo da je iskustvo izvrsno, 37,4 posto da je veoma dobro, 18,8 posto dobro i 6,3 posto da je zadovoljavajuće.

23 Usp. *Priester 2000- Diözese Zagreb (2000.)*, odgovor na pitanje: *Smatram župno pastoralno vijeće nužnim*.

24 Usp. isto, odgovori na pitanje: *Vodstvo pastoralnog vijeća uvijek treba imati svećenik*.

budući da 77,2 posto zagovara da svećenik ima vodstvo. To onda potvrđuje tezu da su svećenici premalo naviknuti na jednakopravnu i suodgovornu suradnju s laicima. Dakako, da bi bilo potrebno istražiti što konkretno misle laici o tom predmetu. No, to je opet predmet posebnog istraživanja.

3. PASTORALNI MODELI U HRVATSKOJ CRKVI

U pokoncilskoj hrvatskoj teologiji u 70-im i 80-im godinama 20. vijeka pisalo se o pastoralnim modelima. Navodilo se modele “velikog naroda Božjega”, “malog stada”, “kvasca”²⁵ i model “Crkve naroda”.²⁶ To ujedno potvrđuje da je teološka misao pratila crkveni razvoj izvan granica vlastite domovine kao i diskusije u svezi s ovdje pretresanom tematikom, osobito na njemačkom govornom području;²⁷ da je uspoređivala vlastitu crkvenu praksu s praksom crkava na Zapadu; te da je analizirala pastoralne modele u Hrvatskoj. Na početku novoga

25 O ta tri temeljna modela vidi Tomislav Šagi-Bunić, *Krstiti u Crkvu “malo stado” ili “veliki narod”?*, u: Bogoslovska smotra 48 (1978), br. 1-2, str. 1-8. Govoreći o tri temeljna pastoralna modela Šagi-Bunić upozorava da se ti modeli počinju uzimati kao alternativni “iako nitko ne misli nijekati da Crkva uvijek mora biti i jedno i drugo i treće”. Šagi-Bunić (1978.), str. 3.

26 O pastoralnom modelu “Crkva naroda” vidi Josip Baloban, *Pastoralni model na snazi u našoj Crkvi*, u: Bogoslovska smotra 56 (1986), br. 1-2, str. 43-54. Govoreći o tom modelu, autor ističe da je taj model u ovom povijesnom trenutku za hrvatsku Crkvu najprikkladniji i da je stalno u modificiranju. Autor istodobno upućuje na pozitivne strane i slabe točke modela “Crkva naroda”, ističući pritom njegovu pastoralnu elastičnost i ekleziološku sveobuhvatnost”. Baloban (1986.), str. 50.

27 O problematici i diskusiji u svezi s Crkvom kao “malim stadom” i “Crkvom naroda” vidi primjerice Karl Rahner, *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, Freiburg-Basel-Wien, 1972., zweite Auflage (Herder Taschenbuch); Norbert Greinacher, *Reformierte Volkskirche oder Gemeindegemeinde?*, u: Diakonia 6 (1975), str. 106-110; Hans Schilling, *Kritische Thesen zur “Gemeindegemeinde”*, u: Diakonia 6 (1975.), str. 78-99. Iscrpniju literaturu o toj diskusiji vidi kod Josip Baloban, *Kirche in einer sozialistischen Gesellschaft. Analyse der gegenwärtigen pastoralen Situation in der Erzdiözese Zagreb (Nordkroatien) unter besonderer Berücksichtigung der distanzierten Kirchlichkeit*, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1982., posebno naslov *Gemeindegemeinde und reformierte Volkskirche als Zukunft der Kirche* (str. 250-257).

tisućljeća još uvijek je dominantan model “Crkve naroda”, što potvrđuju sva tri istraživanja na temelju dimenzije konfesionalne pripadnosti, koja se u Hrvatskoj kreće od 84,5 posto do 89,7 posto.²⁸ Dakako, da tako visoka konfesionalna pripadnost još ništa ne govori o kvaliteti zajedništva ili crkvenosti članova Crkve. Uz spomenuti model nazočan je i model “malog stada”, ako se ta sintagma kao paradigma primijeni na različite duhovne skupine i pokrete nazočne u Hrvatskoj u posaborskoj Crkvi, koji djeluju više-manje homogeno, pomalo introvertirano, ali s visokim stupnjem crkvenosti i specifične duhovnosti.²⁹ Najteže je s realizacijom modela “Crkve kao kvasca”, premda on ima veliku važnost za kršćansku budućnost, i prema Šagi-Buniću je imperativ ovog povijesnog trenutka. Taj model zapravo bi morao biti dominantan u sredstvima javnog priopćavanja, jer on dohvaća sve moguće adresate crkvenog djelovanja: od krštenih, indiferecentnih, sve do protivnika vjere i Crkve.³⁰ Nakon povijesnog obrata i demokratskih događaja u Hrvatskoj 1990. godine taj model dobio je posebnu šansu, a Katolička crkva odgovornu zadaću svoje pastoralne djelatnosti u hrvatskoj javnosti i u evangelizaciji te javnosti.

Ovdje se ograničavamo na kratki prikaz pastoralnog modela “Crkva naroda”, budući da je prevladavajući i njime se obuhvaća više od 85 posto članova Crkve. *U tom modelu nazočna je sva šarolikost i moguća stupnjevita crkvenost pojedinaca i zajednica, koja se temelji na veoma visokom*

28 Prema istraživanju “Aufbruch” provedenom 1997./98. u deset tranzicijskih zemalja srednje i istočne Europe, 83,0 posto ispitanika u Hrvatskoj izjavilo je da pripada Rimokatoličkoj crkvi. Usp. Tomka, Miklos/Zulehner, Paul M., *Religion in den Reformländern Ost(Mittel) Europas*, u: Zulehner, Paul M. u. a. (Hrsg.), *Pastorales Forum Wien, Ostfildern*, 1999., str. 27.

29 Nažalost, do sada u Hrvatskoj nemamo nijedno provedeno empirijsko istraživanje u svezi s tim skupinama koje bi dalo pouzdaniji uvid u nazočnost, djelatnost, a posebno u crkvenost tih zajedništava. Posebno bi bilo zanimljivo, a pastoralno-teološki danasve indikativno istražiti iskustvenu dimenziju kod tih crkvenih skupina.

30 Usp. Šagi-Bunić (1978.), str. 4.

postotku konfesionalne pripadnosti.³¹ U njemu obredi prijelaza tvore prevladavajući oblik crkvenog djelovanja. Ti obredi su usko povezani s tradicionalnim (klasičnim), kao i s novim demokratskim uvjetima primjerenim oblicima pastoralnog rada. U tom modelu još uvijek ne postoje nove posaborske službe vjernika laika.³² I sam evangelizacijsko-katehetski proces uzima u obzir tu stupnjevitu crkvenost i najvećim je dijelom najuže povezan s obredima prijelaza, odnosno s pastoralom sakramenata. Tamo gdje prestaje ili je već prestao taj proces u vjerničko odgojnom smislu, pastoralno je djelovanje Crkve više prigodno i minimalno, te najviše podržava i održava crkvenost u smislu raznih euharistijskih slavlja i različitih pobožnosti, uključujući povremeno i hodočašća. To potvrđuje sadašnji prakticirani pastoral djece, mladeži i obitelji, s jedne strane, te pastoral starijih osoba i staraca u staračkim domovima, pastoral vojnika, zatvorenika, te pastoral vjeroučitelja s druge strane. Prenošenje Radosne vijesti, a u svezi s time i prenošenje, tumačenje i podržavanje kršćanskih vrednota i normi izvan liturgijskih događaja i odrednica, ostvaruje se odviše prigodno i nesustavno, namjesto da se pretvara u trajnu zadaću Crkve, od dječjih vrtića do staračkih domova, od unutarcrkvenih do društvenih događaja koji nose religiozni predznak. Na ovom području na poseban se način uočava nedovoljno posaborsko razvijanje unutar-crkvenog, posebno pastoralnog ustroja.

Obredi prijelaza (rođenje, sklapanje braka i smrt) veoma su traženi i igraju značajnu ulogu u svijesti i životnoj praksi, kako hrvatskoga građanina općenito tako i vjernika napose. Pripadnici Katoličke crkve u Hrvatskoj upravo u vjerskim/crkvenim obredima prepoznaju najprikladnije rituale za svoje

31 Prema istraživanju "Vjera i moral u Hrvatskoj", provedenom u studenome i prosincu 1997. godine, 89,7 posto pučanstva deklariralo se "katolicima". Usp. Valković, Marijan/Črpić, Gordan/Rimac, Ivan, *Vjera i moral u Hrvatskoj. Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja*, u: Bogoslovska smotra 68 (1998), br. 4, str. 483-511, ovdje 491. Prema "Europsko istraživanje vrednota - 1999." u Hrvatskoj se 84,5 posto deklariralo katolicima. Usp. Baloban, Josip/Črpić, Gordan/Rimac, Ivan (2000.), str. 200.

32 Dakako da iznimku čine laici vjeroučitelji u školi, koji predstavljaju jednu posaborsku službu.

pojedine životne situacije. Kod njih se već od rođenja i tijekom cijeloga socijalizacijskog procesa oblikuje određena ritualna matrica, koja se popunjava religioznim/crkvenim sadržajima. Ta matrica kao da iz naraštaja u naraštaj sve više blijedi, tj. gubi na intenzitetu crkvenosti i kršćanske posebne prepoznatljivosti. Ona je iz desetljeća u desetljeće sve više impregnirana subjektivizmom, relativizmom i društvenim folklorom najrazličitije vrste. U pastoralnoj djelatnosti Crkve spomenuta ritualna matrica i nesvjesno se podudara s pastoralom sakramenata i svim onim što prethodi, prati ili slijedi te sakramente. Može se, štoviše, govoriti o svojevrsnoj povijesnoj uhdanosti, koju naraštaj za naraštajem na svoj način respektira. Naime, članovi Crkve sudjelovanje u pojedinim sakramentima/obredima prepoznaju kao svoju potrebu, neovisno na temelju kojih motiva je tumače, i kao svoje pravo, bez obzira što Crkva traži barem minimum vjere, koju oni nemaju. Pastoralni djelatnici već su se navikli na slučajeve u kojima je sudjelovanje u tim obredima zapravo samo posljedica povijesnog okruženja i kulturološke prakse življenja. Zapravo, istodobno se događa različito tumačenje kulture obreda od strane službene Crkve i od strane današnjeg čovjeka. Na djelu su dvije kulture ritualnoga između kojih je, što se najbolje prepoznaje na nekim pojedincima, rascjep iz desetljeća u desetljeće sve uočljiviji i veći. Rečeno potvrđuju empirijska istraživanja. U Hrvatskoj od religioznih osoba 90,5 posto kod rođenja, 95,7 posto kod sklapanja braka i 96,1 posto kod pogreba ima potrebu za vjerskim obredom; dok od uvjerenih ateista tu istu potrebu ima 39,5 posto kod rođenja, 47,4 posto kod vjenčanja i 50,0 posto kod pogreba.³³ Ovo nije specifičnost samo hrvatskih građana, budući da je suvremeni Europljanin općenito veoma obredno/ritualno orijentiran. To potvrđuju podaci koji govore da u Europi 42,0 posto nereligioznih žele religioznu svečanost za rođeno dijete, 45 posto za vjenčanje i 53 posto za pogreb.³⁴ Sve dosad rečeno

³³ Ups. Baloban, Josip/Črpić, Gordan, *Određeni aspekti crkvenosti*, u: Bogoslovska smotra 70 (2000), br. 2, str. 279, tablica 22.

³⁴ Usp. Pail M. Zulehner, *Zu einer verantworteten Ritenkultur*, u: Beirat der Konferenz der deutschsprachigen Pastoraltheologen. Fachgruppe Praktische Theologie der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie

govori u prilog tezi da je većini kršćana u Hrvatskoj, svjesno ili nesvjesno, najviše stalo do pastoralnog modela "Crkve naroda", koji je najtolerantniji u odnosu na stupnjevitu i distanciranu crkvenost, koji je kulturološki, civilizacijski i religiozno veoma privlačan, pored prije navedene dimenzije konfesionalne pripadnosti, upravo s elementima ritualnoga i koji od Crkve i njezinih pastoralnih djelatnika i na početku novoga tisućljeća nerijetko traži da u taj model ulažu najviše vremena i pastoralne energije. Mnoge kršćane manje zanima koliko je taj model efikasan u smislu tradiranja kršćanstva novim naraštajima, koliko je prikladan za odgojni proces mladih kršćana i koliko je taj model optimalan za razvijanje i podupiranje potpune crkvenosti i pripadnosti Crkvi, odnosno potpune identifikacije s Isusom i njegovim Evanđeljem. Ovaj model je atraktivan i stoga što dopušta vjernički subjektivizam najrazličitijih stupnjeva i što tolerira dužu i kraću, bilo manju ili veću distanciranost prema Crkvi, a jednako tako i prema teritorijalnoj župnoj zajednici. Uz to ovaj model tolerira i indiferentnost prema kršćanskome i crkvenome na kraći i duži rok.

Stupnjevita crkvenost i dominantnost obreda prijelaza nalaze se kako u tradicionalnim (klasičnim) oblicima tako i u oblicima pastoralnoga rada koji su nastali u demokratskim okolnostima. I u reformiranom pastoralu djece, mladeži, obitelji, kao i u pastoralu vojnika i zatvorenika, te u pastoralu starijih osoba i staraca u staračkim domovima pastoralna aktivnost Crkve premalo se odmakla od strogo sakramentalnog i ritualnog. Posebno to vrijedi za katekumene u posljednjih desetak godina. Više nesvjesno nego svjesno pastoralna praksa je u pravilu usredotočena na pripremu sakramenata i na njihovo slavlje, a premalo na izgradnju crkvenosti i vjere pojedinca i na socijalno-karitativnu i na proročko-kritičku djelotvornost *ad intra* i *ad extra*. Upravo ta praksa mora pomoći rastu i učvršćivanju pojedinca u njegovom osobnom vjerničkom stavu. No, istodobno ga mora pripremati i podupirati (usavršavati) u njegovom kršćanskom djelovanju unutar zajednice, ali i unutar društva, što je zasad rijetko slučaj. Ne samo pastoralni djelatnik, ne samo konkretna

(Hrsg.), in: Pastoraltheologische Informationen, Bochum, 1997., Heft 1-2, str. 193-208, ovdje 200.

teritorijalna župna zajednica nego u istoj mjeri i svaki kršćanin mora biti kršćanski inicijativan i kreativan unutar crkvenih zajedništava, ali i unutar raznih zajedništava društva. Kršćanin ne smije više zaobilaziti razne udruge i nevladine organizacije, osim ako su u svom temeljnom opredjeljenju antikršćanske i protiv kršćaninove savjesti. Očigledno je prošlo vrijeme društveno pasiviziranih kršćana i kršćanskih skupina. Kršćani nisu samo nominalno pripadnici društva u kojem su jedno-stavni porezni obveznici i u kojem odgovornost i inicijativu, sadašnjost i budućnost prepuštaju samo političkim i drugim vođama u društvu. Stoga je cijela Crkva "pozvana na djelovanje 'u svijetu' (za 'spasenje svijeta'). 'Službena Crkva' na sebi primjeren način, više kao inspiracija, načelno i kritički, a vjernici laici u konkretnosti svjetovnog života, u duhu Evanđelja i po svojoj savjesti".³⁵

Crkva u Hrvatskoj kao i njezini pojedinačni članovi trenutačno su u napasti da zanemare i propuste mnoge humane, socijalne i religiozne inicijative i programe, te ih prepuste raznim dobrovoljnim udrugama i nevladinim organizacijama koje u pravilu ne djeluju u evanđeoskim odrednicama.³⁶ Razlog neaktivnosti kršćana kao pojedinaca i kao skupina manje se nalazi u financijskim (ne)mogućnostima vjerničkih zajednica, a daleko više u stoljećima prakticiranoj pasivnosti naroda Božjega, u tromosti Crkve da brzo i efikasno reagira na povijesne izazove i zadaće, kako kratkoročne tako i dugoročne, i naposljetku u svojevrsnoj autoritarnosti koja vlada u Crkvi, budući da se previše inicijativa očekuje odozgo, da ih riješi biskup ili župnik. Krajnje je vrijeme da se namjesto delegirane odgovornosti, prakticira podijeljena odgovornost, i to dvosmjerno u horizontalnom i dvosmjerno u vertikalnom pravcu. Očito je da su i u Hrvatskoj potrebne neke sinodalne ili

35 Marijan Valković, *Civilno društvo – izazov za državu i Crkvu*, u: Stjepan Baloban (uredio), *Izazovi civilnog društva u Hrvatskoj*, Zagreb, 2000., str. 31-89, ovdje 88.

36 Premda prema riječima Vlade Puljiza "...u kompleksnom i naizgled kaotičnom razvoju civilnog društva u Hrvatskoj Crkva može imati presudnu ulogu u očuvanju i promicanju osnovnih moralnih vrijednosti društva, kao što je solidarnost, socijalna pravda, jednakost, supsidijarnost, vrijednost rada i aktivnosti u društvu". Vlado Puljiz, *Civilno društvo u svijetu i Hrvatskoj*, u: Stjepan Baloban (2000.), str. 5-30, ovdje 28.

konzultacijske strukture, koje bi namjesto "hijerarhijskog" stila upravljanja promicale zajedničarski ("sinodalni" i na svoj način "demokratski" stil djelovanja, što u Hrvatskoj teško nailazi na odjek i odaziv.³⁷ Dakako da je to povezano sa slabo razvijenom svijesti suodgovornosti i suradnje svih krštenih.

Naposlijetku, u pastoralnom modelu "Crkve naroda" Crkva u Hrvatskoj, osim službe vjeroučitelja u školi, nije u svom posaborskom razdoblju uspjela razviti nijednu laičku službu, primjerice: teolog neklerikalnog tipa, teolog-publicist, pastoralni asistent, referent zajednice, suradnik u župnoj katehizaciji ili savjetnik u radu s obitelji. Na 21. simpoziju profesora teologije, održanom u Đakovu 1997. godine među zaključcima u 1. točki se ističe da je potrebno "da BK (uz pomoć svojih vijeća) izradi projekt laičkih službi za budućnost".³⁸

4. ŽUPA ZASTARJELA ILI NAJTOLERANTNIJA CRKVENA I PASTORALNA STRUKTURA

Promicanje i svjedočenje evanđeoske poruke spasenja, te vidljivo i životvorno svjedočenje kršćanske nade događa se na poseban način u župi, odnosno župnoj zajednici, koja je u pravilu područna, ali koja može biti i osobna.³⁹ Za određeni broj suvremenih ljudi i krštenika župa je zastarjela crkvena ustanova, jer je premalo zajednica radosti i svjedočenja i premalo misionarska zajednica, jer u njoj nedovoljno dolaze do izražaja razne karizme i jer je nepokretna masa, nedovoljno živi organizam, odnosno živa stanica Crkve u kojoj se, naročito u gradovima, župljani međusobno uopće ne poznaju. Jednom riječju, posebno velike župne zajednice omogućuju samo zadovoljavanje obrednih potreba članova Crkve, dok istodobno

³⁷ Usp. Valković (2000.), str. 89.

³⁸ Đuro Hranić, *Izvišće s 21. simpozija profesora teologije: Visoko školstvo Crkve u Hrvata*, u: *Bogoslovska smotra* 67 (1997), br. 2-3, str. 383-411, ovdje 411.

³⁹ Zakonik kanonskoga prava definira župu kao teritorijalnu zajednicu vjernika u partikularnoj Crkvi (kan. 515, par. 1), koja obuhvaća sve vjernike određenog područja, ali koja može biti i osobna "s razloga obreda, jezika, narodnosti vjernika dotičnog područja, a i s nekog drugog razloga". (kan. 518).

ne prevladavaju postojeći rascjep između liturgije i moralnog shvaćanja, ponašanja i djelovanja vjernika. Stoga se izlaz vidi u manjim i bolje funkcionirajućim zajednicama vjernika, u kojima se vjernici međusobno poznaju, međusobno se podržavaju u nadi koja proizlazi iz preobraznih potencijala Evanđelja, u kojima se uvjerljivije i kontinuirano uspješno događa tradiranje vjere na mlađe naraštaje. K tomu se navodi da sadašnje župne strukture nisu prikladne za suočavanje sa sekularizmom i modernizmom, jer zajedno sa cjelokupnom Crkvom nedovoljno čine da se prevlada već desetljećima događani rascjep između Evanđelja i kultura. U župi nedostaju ili pak neefikasno funkcioniraju kanali po kojima se prenosi Božja riječ, koja bi trebala doprijeti do svakog župljanina.⁴⁰

Prema drugim autorima župa je bazična struktura Crkve u kojoj se događaju i ostvaruju osnovne funkcije Crkve, u kojoj je najpravnomjernije zastupljena cijela Crkva po dobnoj i profesionalnoj strukturi, u kojoj žive sve kategorije kršćana i svi stupnjevi crkvenosti i u kojoj djeluje najkompletniji pastoralni tim i koja može postati zajednica manjih zajednica.⁴¹ Župa je ba-

40 O kritici i nužnosti strukturalne izmjene župe vidi Nikola De Martini, *Nova župa zajednica prijatelja* (prijevod s talijanskog "Parrocchia nuova: comunita di amici elle di ci"), Zagreb, 1982., osobito VII. poglavlje, str. 99 i dalje.

41 Nedavno tiskani *Plan i program* župne kateheze Hrvatske biskupske konferencije pod naslovom "Župna kateheza u obnovi župne zajednice" polazi od uvjerenja da je župna zajednica "zajednica zajednica", odnosno "posebnih zajednica ili živih vjerničkih krugova". Spomenuti *Plan i program* opisuje te vjerničke krugove, daje im ime, definira njihov smisao, narav i smjer rada. Predlagatelji takvog modela vjerničkih krugova svjesni su da je njihov model namijenjen prije svega "praktičnim vjernicima, ali i onima koji nisu dovoljno uvedeni u vjeru, a uslijed utjecaja raskršćanjenja u našoj domovinskoj sredini sve se više distanciraju od Crkve". Vidi Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program* (Autori: Milan Šimunović, i Bernardin Škunca), Nacionalni katehetski ured HBK-e i Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb-Zadar, 2000. Ne ulazeći u analizu dokumenta i kritičku procjenu spomenutih "živih vjerničkih krugova", jer to je predmet posebnog članka, odnosno recenzije, navodimo te posebne zajednice, odnosno žive vjerničke krugove: pastoralna koordinacijska zajednica, liturgijska zajednica, Marijanska zajednica, Ministrantska zajednica, Biblijska zajednica, Zajednica

zična struktura u dvostrukom smislu: prvo u odnosu na biskupiju i u odnosu na Božji narod. Ako izumiru župe po broju svojih vjernika, polako odumire i sama biskupija. U župi se djeca i odrasli pritjelovljuju Crkvi, u njoj se događa proces kršćaninove identifikacije s njegovom Crkvom, događa se rast u vjeri i crkvenosti, dakako, često i udaljavanje od vjere i Crkve. Kako je Kristova Crkva istodobno otajstvena stvarnost i sociološka datost, za vjernika je župa kao dio Crkve jedno i drugo. Čovjek koji ne vjeruje, prepoznaje u Crkvi i župi samo sociološku veličinu i impresivnu organizaciju. No, u župi se ostvaruju od Utemeljitelja Isusa iz Nazareta povjerene osnovne funkcije i zadaće: naviještanje Riječi, euharistija i slavljenje sakramenata i dijakonija. Župa je, nadalje, izraziti primjer kršćanske zajednice u kojoj je najpravnomjernije zastupljena cijela Crkva po dobnoj i profesionalnoj strukturi. To znači da u svakoj župnoj zajednici žive sve dobne strukture: od malog djeteta do starice i starca, koji su nedaleko od lica smrti. To uključuje ženske i muške osobe svih uzrasta, kako oženjene tako i neoženjene, štoviše, članove župne zajednice koji su rastavljeni i ponovno civilno vjenčani. U toj bazičnoj strukturi Crkve, osobito u gradovima, žive i djeluju kršćani različitih profesija i zvanja. Ima župa u kojima su nazočni i kršćani-političari. Ta raznolikost profesija čini kršćansku zajednicu bogatijom, zanimljivijom, svježijom i ponekad veoma dinamičnom. U župama je nerijetko neza-miječeno bogatstvo Crkve i neograničeno mjesto spasenjskog događanja pojedinaca, te manjih i većih skupina ljudi. Upravo u župama se najviše trpi i stenje, oprašta i moli, nesebično daruje i žrtvuje, istinski solidarizira i pomaže, te živi ljudska i kršćanska nada protiv svake nade. Naposljetku, u župi je na osobit način nazočna i tolerirana stupnjevita i distancirana crkvenost. U njoj žive ljudi koji vjeruju i ljudi koji ne vjeruju, koji sumnjaju i koji se posve identificiraju s Kristovom Crkvom i župnom zajednicom. Župa odražava najvjerniju sliku Kristove empiričke Crkve po

obitelji, Zajednica kršćanske kulture duha, Zajednica duhovno-molitvenih pokreta, Molitveno-medidativna zajednica, Zajednica (udruga) mladih i odraslih, Karitativna zajednica, Zajednica za osobe s posebnim potrebama, Misijska zajednica, Ekumenska zajednica, Zajednica evangelizacije društva, Ekološka zajednica, Zajednica "kršćana u distanci", "Zajednica na putu" i Rekreativno-športska zajednica. Usp. Hrvatska biskupska konferencija (2000.), str. 106-125.

svojoj upravo navedenoj šarolikosti i bogatstvu, uključujući šarolikost socijalnog podrijetla i stanja.

Empirijski pokazatelji donose veoma zanimljivu procjenu od strane župnika, odnosno svećenika s obzirom na životnost postojećih župnih zajednica. Na tvrdnju "Crkva je danas veoma živa u mnogim župnim zajednicama" 22,2 posto hrvatskih svećenika se opredijelilo za odgovor "posve točno", 15,9 posto za "točno", 14,7 posto za "netočno", 4,5 posto "posve netočno", 7,2 posto "bez odgovora" i čak 35,4 posto za "neodlučan".⁴² Prema tom istraživanju samo petina svećenika zagrebačke i đakovačko-srijemske biskupije smatraju da u mnogim župnim zajednicama nema žive Crkve, nego određena "Crkva životare-nja" odnosno Crkva odumiranja. Ohrabruju 38,1 posto svećenika koji su uvjerenja da mnoge župe nisu mrtve, naprotiv, da se u njima ostvaruje veoma živa i dinamična Kristova crkva. No, na razmišljanje tjera podatak da je više od trećine svećenika neodlučno u svojoj procjeni. Oni ne vide ni zamjetljivu živost, a ni određeno "životarenje" Crkve. Kompariranjem spomenutih postotaka s ostalim sličnim i za ovu temu relevantnim podacima iz istog istraživanja dobila bi se preciznija slika. Primjerice, hrvatski svećenici su manje kritični prema Crkvi nego njihovi europski kolege. Na tvrdnju "Nije u dubokoj krizi vjera, nego Crkva" 24,6 posto hrvatskih, a 55,6 posto austrijskih, te 54,3 posto zapadnonjemačkih i 32,3 posto istočnonjemačkih svećenika odgovorilo je s "posve točno" i "točno", dok kod odgovora "neodlučan" nema velike razlike između Hrvata, Austrijanaca i Zapadnih Nijemaca (oko 26,0 posto).⁴³

Svećenicima je bilo postavljeno pitanje koliko vremena i snage ulažu u najrazličitije skupine vjernika u svojoj župi. Hrvatski svećenici najmanje pastoralne brige pokazuju prema pojedincima u zajednici koji ne pripadaju ni jednoj skupini, te prema pokretima žena i muškaraca, a najviše vremena ulažu

⁴² Usp. *Priester 2000- Diözese Zagreb (2000.)*, odgovor b) na pitanje 13. "Koji je Vaš stav prema tvrdnjama s obzirom na položaj vjere i Crkve"? Osim bivše Istočne Njemačke u kojoj se 44,5 posto odlučilo za odgovor "neodlučan", Austrija je sa 33,0 posto i Zapadna Njemačka sa 35,7 posto veoma slična Hrvatskoj.

⁴³ Usp. *Priester 2000. Diözese Zagreb (2000.)*, odgovor h) na pitanje 13. "Koji je Vaš stav prema tvrdnjama s obzirom na položaj vjere i Crkve?"

u pastoral bolesnika i u pastoral u životnim prijelazima (sprovodi, krštenje, vjenčanja). 36,9 posto ulaže “veoma puno” i 25,8 posto “puno” vremena u obrede prijelaza, dok je 7,5 posto navelo da ulaže “malo” ili “ništa” vremena u sprovode, krštenje i vjenčanje.⁴⁴ Uočeno je da u Hrvatskoj postoji veoma dobra suradnja župnika na dekanatskoj razini. Prema dobivenim podacima najveća suradnja takve vrste postoji zapravo samo u Hrvatskoj, dok je u Austriji manje, a u Njemačkoj još manje razvijena. Na postavljenu tvrdnju “Suradnja u dekanatu pomaže mi u radu” 33,3 posto hrvatskih svećenika je odgovorilo da je ta tvrdnja “posve točna”, 22,8 posto da je “točna”, 15,9 posto je odgovorilo da je “netočna” i 18,6 posto bilo je “neodlučno”.⁴⁵

Posebno su indikativni rezultati dobiveni u odnosu na distancirane kršćane i njihovu crkvenost. U Hrvatskoj osobno dušobrižništvo distanciranih i od Crkve udaljenih 21,0 posto svećenika smatra “važnim”, 27,0 posto “niti važnim niti nevažnim”, čak 39,6 posto “nevažnim” i 5,7 posto “posve nevažnim”.⁴⁶ Kod austrijskih svećenika 26,8 posto opredijelilo se za “važno”, 45,9 posto za “niti važno niti nevažno”, 22,3 posto za “nevažno” i 1,7 posto za “posve nevažno”. Rezultati iznenađuju i ne ohrabruju. Broj distanciranih od Crkve i od župne zajednice udaljenih kršćana uočljivo se povećava u posljednjim desetljećima i najvjerojatnije će i dalje rasti. Stoga još više iznenađuje da samo svaki peti hrvatski svećenik osobno dušobrižništvo s tom kategorijom kršćana smatra važnim, a gotovo dvije petine nevažnim. Svakako začuđuje veoma visok postotak onih koji tu vrstu pastorala ne smatraju

44 Isto, odgovor na pitanje 25. “U župi postoje najrazličitije osobe i skupine. Koliko vremena i snage u njih ulažete?”

45 Isto, odgovor na pitanje 51. “Kakav je vaš stav prema tvrdnji: Suradnja u dekanatu pomaže mi u radu?”

46 Usp. isto, odgovor na pitanje 23. “Kada mislite na vršenje svećeničke službe, koliko Vam se važnim čine navedena svećenička djelovanja” (osobno dušobrižništvo distanciranih i od Crkve udaljenih osoba). Ovdje je korištena skala procjene od 1 do 11, gdje je 1 “potpuno važno”; 2, 3 i 4 je “važno”; 5, 6 i 7 “niti važno niti nevažno”; 8, 9 i 10 “nevažno” i 11 “posve nevažno”.

ni važnom ni nevažnom.⁴⁷ S tom kategorijom, odnosno s tim dijelom članova župe, koji čine veliki dio župne zajednice, susreću se svakodnevno svi pastoralni djelatnici. Pastoral distanciranih kršćana ne bi više trebao biti iznimka i nešto usputno, nego mora biti sastavni dio cjelovitoga župnog pastorala. Među tim distanciranim članovima Crkve nalaze se osobe koje su, doduše, barem većim ili manjim dijelom, katehizirane i prošle određeni proces religiozne socijalizacije, ali nisu evangelizirane, te su na granici između vjere i nevjere ili po vlastitim subjektivnim kriterijima oblikovane crkvenosti. Nalaze se i osobe, koje uopće više ne vjeruju i Crkva je za njih povijesna kulturološka veličina i religiozna ustanova s privlačnim repertoarom ritualnoga.

Sve dosad u t. 4 navedeno potvrđuje tezu da je važno neodgodivo osnivanje nepostojećih i efikasno funkcioniranje već postojećih crkvenih i pastoralnih struktura, kako obvezatnog tako i neobvezatnog karaktera, i to na biskupijskoj, župnoj i nadžupnoj razini. Jednako tako je od iznimne važnosti da se u tradicionalnim (klasičnim) i novim oblicima pastoralnoga rada, osobito u obredima životnih prijelaza, sva pastoralna djelatnost ne reducira samo na pastoral sakramentata. Kod svega toga reformirana župa ostaje i na početku novog tisućljeća najsveobuhvatnija i najtolerantnija crkvena i pastoralna struktura u kojoj imaju dovoljno mjesta različite manje zajednice i vjerničke skupine najrazličitijih intenziteta duhovnosti i crkvenosti. Nesporno je da bi tu bazičnu strukturu u cjelini i u svim njezinim segmentima posebno, trebalo dalje pažljivo i znanstveno-stručno promišljati i domišljati i pomagati joj da postane mjesto iskustva vjere i vidljivog spasenjskog događanja i ujedno zajednica kršćanske nade *ad intra* i *ad extra*. No, to je predmet posebnog izlaganja.

⁴⁷ Postojanje distanciranih kršćana i nužnost intenzivnijeg pastorala te kategorije župljana traži prikladni pastoralni koncept rada upravo s tim osobama. Zasad u Hrvatskoj nema takvog zajedničkog koncepta, već je svaki pastoralni djelatnik prepušten vlastitoj pastoralnoj domišljatosti i zauzetosti.

5. ZAKLJUČAK

U posaborskoj crkvenoj praksi u Hrvatskoj nije se posve dogodila saborski zacrtana deklerikalizacija pastoralna. Razlozi sporosti ostvarivanja nalaze se trajno u samoj Crkvi, a do demokratskih promjena 1990. i u cjelokupnom društvu, te u društveno-političkom okruženju, koje je bilo impregnirano komunističko-socijalističkim mentalitetom. U 90-im godinama učinjeni su određeni pomaci, ali osim škole, u crkvenoj praksi još uvijek prevladava klerikalna koncepcija, u prvom planu su prigodna crkvena slavlja i velika vjernička okupljanja; težište katehizacije i dalje je na djeci i mladeži osnovnoškolskog uzrasta; posebno slabo je razvijena svijest dobrovoljnosti, a svijest socijalnog angažmana izrazitija je u teorijskoj spremnosti vjernika nego u njihovoj konkretnoj akciji. Sve to upućuje na najrazličitija ograničenja unutar crkvene prakse, koja umanjuju djelotvorno svjedočenje i promicanje evanđeoske poruke.

U hrvatskoj Crkvi nisu dovoljno zaživjele pastoralne strukture na župnoj, nadžupnoj, biskupijskoj i nacionalnoj razini. Nema sinodalnih i konzultacijskih struktura. To znači da je hrvatska Crkva u posaborskom vremenu premalo činila na razvoju, funkcioniranju i reformiranju svojega unutarnjeg ustroja. U mnogim planiranjima, pastoralnim zahtovima ostajala je odviše predkoncilska. Jednako tako nisu zaživjele razne pastoralne službe i nisu se primjereno ostvarivale zadaće i uloge koje vjernici laici zakonito obavljaju u liturgiji, u prenošenju vjere i u pastoralnim strukturama Crkve. Poslije početnog koncilskog entuzijazma nastupa stagnacija u pastoralnom djelovanju i crkvenim reformama. Mnoge strukture koje su i postojale bile su više predstavničkog i formalnog nego pastoralno učinkovitog karaktera. Od postojećih struktura prevladavaju one obvezatnog karaktera. Nerijetko i one djeluju samo u formalnom i dekorativnom smislu. Dio svećenika premalo je naviknut na jednakopravnu i suodgovornu suradnju s laicima.

I na pragu novoga tisućljeća u Hrvatskoj još uvijek je dominantan model "Crkva naroda" uz koji djeluje i model "malog stada", ukoliko se taj model primijeni na različite duhovne skupine i pokrete nazočne i djelatne u Hrvatskoj poslije II. vatikanskog koncila. Taj model jedini dopušta svu

šarolikost i stupnjevitu crkvenost pojedinca i zajednica. Karakterizira ga visok postotak konfesionalne pripadnosti. U njemu su obredi životnih prijelaza najizrazitije i najintenzivnije pastoralno djelovanje. Ovaj model već desetljećima ne gubi na svojoj atraktivnosti, štoviše, on se još više učvršćuje, budući da dopušta vjernički subjektivizam najrazličitijih stupnjeva i tolerira svaku vrstu distanciranosti prema Crkvi i teritorijalnoj župnoj zajednici. I u novom stoljeću, barem u prvim desetljećima, ako ne i duže, model "Crkve naroda" bit će dominantan model pastoralnog djelovanja.

Životvorno svjedočenje kršćanske nade događa se na osobit način u župi, toj bazičnoj strukturi Crkve, u kojoj se ostvaruju osnovne funkcije Crkve, u kojoj je zastupljena cijela Crkva s obzirom na spol, dob, profesionalnu strukturu, te s obzirom na sve kategorije kršćana i sve stupnjeve crkvenosti župljana. U župama se najviše trpi i pati, oprašta i moli, istinski solidarizira i pomaže, te živi kršćanska nada protiv svake nade. Trajno reformirana župa ostaje i na početku novog stoljeća najmnogoljudnija, najsveobuhvatnija i najtolerantnija crkvena i pastoralna struktura.

Ako se dosadašnja crkvena praksa zajedno s pastoralnim modelima i strukturama odviše ili gotovo jedino usredotočila samo na djelovanje *ad intra*, tj. unutar Crkve i kršćanskih zajednica, onda sadašnja i buduća pastoralna djelatnost Crkve mora biti usmjerena i *ad extra*, tj. prema društvu i svim suvremenim, a da bi njihova radost i nada, žalost i tjeskoba, postala radošću i nadom, žalošću i tjeskobom onih koji su povjerovali u Isusa iz Nazareta, tj. njegovog nebeskog Oca.

VIEW OF THE CURRENT CHURCH PRACTICES, PASTORAL STRUCTURES AND MODELS

Summary

Having defined the church practices, pastoral structures and models, the author gives the essential characteristics of the existing church practices. On the one hand he points to: the clerical pastoral conception, centeredness to particular

and occasional church celebrations and events, to excessive centeredness to primary-school-age christians. On the other hand he calls attention to the underrepresented socio-caritative dimension and underdeveloped consciousness of voluntariness, as well as to the excessive presence of the elements of tradition and folklore in pastoral activities. He sees the reasons for slow formation and poor functioning of pastoral structures in the centuries-old clerical concept of pastoral, as well as in the remains of feudo-clerical role of the bishop and the parish priest, and also in the lack of democratic experience in society and Church, as well as in transmission of responsibility of lay-believers to clerical part of the Church. At the same time he points to the absence of certain advisory structures. He also says that, in Croatia, obligatory pastoral structures prevail, often having formal or legislative character. According to the author, out of three pastoral models, "the small flock", the Church as "yeast" and "the church of nations", the third model prevails. In it all the variety and graded clericalism of individuals and communities are present. In that model the dominant characteristics are the dimensions of religious affiliation as well as the requesting and celebrating of sacraments on the occasion of the person's key-situations or "the rites of transition". However, there are no post-council services for lay-persons in that model. In the end, the author speaks about the parish as the basic structure of Church and as the most tolerant church and pastoral structure, since in it, the fundamental functions of Church take place and realize, and since in it, the whole Church, by its age and professional structure as well as by its graded clericalism, is represented. Finally, he points out the need of contemporary and future practices, together with pastoral models and structures, to become more oriented toward "ad extra", i. e. toward society and all contemporaries, so that their joy and hope, grief and anxiety may become the joy and hope, the grief and anxiety of those who have believed in Jesus from Nazareth.